

Motion till riksdagen

1988/89: So482

av Daniel Tarschys m. fl. (fp)

Åtgärder mot tobaksbruk

Tobaksbruk som hälsofara

Tobaksbruk, främst i form av cigarettökning, är den största enskilda orsaken till för tidiga och förebyggbara dödsfall i Europa. Världshälsoorganisationen (WHO) räknar med att en halv miljon människor årligen dör i Europa till följd av rökning, varav Sverige svarar för ca 11 500 dödsfall. Man har beräknat att ca 90 procent av alla dödsoffer i lungcancer, kronisk bronkit och kronisk obstruktiv lungsjukdom beror på rökning. Rökning ligger också bakom andra tumörer som cancer i munhåla, lunga, svalg, struphuvud, matstrupe och urinblåsa och är sannolikt också en orsaksfaktor till cancer i bukspottskörtel, njurar och livmoderhals.

Rökning kan skada fostret och barn till rökande föräldrar har oftare luftvägsinfektioner än andra barn.

Internationella åtgärder

Målet är att före detta århundrades slut få 80 procent av Europas befolkning rökfri.

Vid en konferens hösten 1988 anordnad av WHO:s Europaregion i samarbete med bl.a. EG-kommissionen och Internationella cancerunionen med temat "Tobak eller hälsa – Vägen framåt" antogs ett europeiskt manifest mot tobak. Detta "Charter Against Tobacco for Europe" slår fast följande:

"Frisk luft, fri från tobaksrök, är en väsentlig del av den grundläggande rätten till en hälsosam och oförändrad miljö.

Alla barn och ungdomar har RÄTT att skyddas mot all tobaksreklam och att få all erforderlig undervisning och annan hjälp att motstå frestelsen att börja använda tobak i någon form.

Alla medborgare har RÄTT till rökfri luft i allmänna lokaler och färdmedel.

Alla anställda har RÄTT att på arbetsplatsen andas luft som inte är förorenad av tobaksrök.

Alla rökare har RÄTT att få uppmuntran och hjälp att beseгра sin vana.

Alla medborgare har RÄTT att bli upplysta om de hälsorisker utan motstycke som tobaksbruket medför".

WHO, som Sverige är medlem i, har antagit ett handlingsprogram mot tobaksbruk. Detta har utarbetats mer i detalj för Europa-regionen och

innebär att medlemsstaterna åtagit sig att under perioden 1987–1991 utarbeta och genomföra en tvärsektoriell tobakspolitik i syfte att minska tobaksbruket. WHO lägger särskild vikt vid samarbete med frivilligorganisationerna för att nå ökad medvetenhet och kunskap och få stöd för kraftfulla åtgärder inom de olika berörda sektorerna.

Åtgärderna inrymmer följande punkter:

- skydd för icke–rökare och befrämjande av en miljö fri från tobaksrök, särskilt i hälso- och sjukvårdslokaler, på arbetet och i andra offentliga lokaler;
- vidareutveckling av hälsoupplýsningen och informationen till allmänheten;
- utbildning av hälso- och sjukvårdspersonal och andra nyckelgrupper;
- praktisk rökslutarhjälp;
- en utvärderings- och utvecklingsprocess;
- en pris- (beskattnings-) politik för tobak;
- restriktioner beträffande produktion, distribution, marknadsföring och reklam i fråga om tobak.

Svenska åtgärder

I Sverige gav socialdepartementets tobakskommitté i sitt slutbetänkande (SOU 1981:18) uttryck för sådana tankegångar. Man föreslog t. ex. en organisatorisk struktur där hälso- och sjukvårdens, undervisningsväsendets, organisationernas och massmedias m. fl. ansvar för olika insatser inom ramen för ett samlat program redovisades.

I cancerkommitténs betänkande (SOU 1984:67) konstaterades: "Rökarens risker är så stora att import och försäljning av tobaksvaror inom landet inte skulle vara tillåten om man endast såg till rent medicinska aspekter" samt "det borde bara orimligt att i ett modernt samhälle acceptera de hälsorisker och skador tobaksrökningen otvetydigt för med sig. De behövs en genomgripande attitydförändring till rökningen som samhällsproblem och det behövs en uttalad viljeinriktning inte minst från politiker och beslutsfattare på olika nivåer, mot ett slutligt mål".

I regeringens proposition 1984/85:181 om "Utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården m. m." ägnas ett avsnitt åt "åtgärder mot tobaksbruket" men detta är varken kraftfullt eller heltäckande.

I socialstyrelsens folkhälsorapport (Socialstyrelsen Redovisar 1987:15) konstateras att hittillsvarande åtgärder till övervägande del haft karaktären av informations- och utbildningsinsatser, dvs. individinriktade åtgärder, och föreslås följande:

Informations- och utbildningsinsatser för minskat tobaksbruk måste fortsätta och intensifieras. Det gäller såväl generella som riktade insatser. Beträffande de centrala insatserna har socialstyrelsen föreslagit att ökade resurser anslås genom en särskild hälsovårdsavgift på tobaksvaror.

Statsmakterna har genom beskattnings- och avgiftspolitik kontroll över prisen på tobaksvaror. En aktiv prispolitik är således ett lättillgängligt instrument som i ökad utsträckning bör kunna användas i konsumtionsdämpande syfte. Ett minimikrav ur hälsopolitisk synvinkel är

(enligt prop. 1984/85:181) att priserna på tobaksvaror åtminstone följer den allmänna prisnivån. Detta har också varit fallet under 1980-talet.

Den reglering av marknadsföringen av tobak som redan genomförts bör skärpas. Tobaksannonsering bör omgående helt förbjudas. Kraven på information om rökningens skadeverkningar på tobaksförpackningarna kan skärpas. Marknadens organisation kan ses över i syfte att minska utrymmet för de rent kommersiella intressena.

Arbetet med att skapa fler rökfria miljöer bör intensifieras, både med tanke på de ökade kunskaperna om den s. k. passiva rökningens risker och i syfte att skapa ett samhällsklimat som stöder ungdomar som inte vill börja röka resp. rökare som vill sluta. Frågan om lagstiftning som begränsar rökningen i offentliga och vissa andra gemensamma lokaler bör tas upp till förnyad prövning.

Alla framtida insatser måste ha som sitt främsta mål att minska rökningen. Det är särskilt viktigt att nå de socialt utsatta grupper som i dag röker mest och hittills visat mindre benägenhet att sluta röka.

Den senaste svenska tobaksutredningen tillsattes under sommaren 1988 och skall vara färdig till årsskiftet 1989/90. Den skall enligt direktiven överväga skärpta förbud mot tobaksreklam och åtgärder för att tillförsäkra allmänheten rökfri miljö i gemensamhetslokaler samt utreda prisinstrumentets betydelse för tobakskonsumtionen. Utredningen bör också överväga vilka ytterligare insatser som krävs för att nedbringa tobakskonsumtionen.

Mål och åtgärdsprogram

Folkpartiet anser att fastställande av klara mål för insatserna mot tobaksskador skulle kunna vara en sporre för det fortsatta arbetet. Vi anser att målet bör vara en halvering av tobakskonsumtionen till sekelskiftet och att detta mål stadfästes av riksdagen.

Det är visserligen positivt att regeringen markerar tobaksfrågans betydelse genom den pågående tobaksutredningen. Utredningar har emellertid den nackdelen att inga beslut av vikt inom området brukar fattas under pågående utredning utan i stället hänskjuts till denna. Detta kan leda till att man tappar tempo. När det gäller tobaksutredningen kan man knappast — med tanke på den tidsplan som för närvarande gäller för denna — förvänta att den hinner utarbeta så många detaljerade förslag till tobakspolitiska åtgärder, utöver dem som uttryckligen prioriteras i direktiven (reklamförbud och regler om rökfria miljöer). Därmed riskerar genomförandet av en kraftfull tobakspolitik i övrigt att försenas.

Folkpartiet anser att vissa tobakspolitiska åtgärder skall genomföras redan innan den pågående utredningens slutfört sitt arbete. Utredningen bör därutöver få tilläggsdirektiv så att vissa andra tobakspolitiska åtgärder kan belysas redan inom denna utrednings ram. Risker är annars att dessa åtgärder försenas och att ytterligare en tobaksutredning kommer att behöva tillsättas om några år, efter det att den nuvarande utredningens förslag behandlats.

WHO's beslut innebär att Sverige under perioden 1987–1991 åtagit sig att genomföra en flerårig informationskampanj mot tobaken samt att satsa på utbildning av nyckelgrupper etc. I regeringens ovan nämnda proposition 1984/85:181 utlovades bl. a. en intensifierad informationsverksamhet om tobakens skadeverkningar med huvudsyfte att hindra tobaksdebut bland barn och ungdom. Bakgrunden härtill var cancerkommitténs förslag om ett specialprogram med detta syfte som skulle förfoga över massiva resurser, garanterade för lång tid. Kommittén nämnde "5–10 milj. kr. årligen under en (första) period om åtminstone fem år". Regeringen valde att under en kortare period förstärka anslaget till socialstyrelsens hälsoupplysning med 1 milj. kr. och att därutöver anslå 2 milj. kr. ur Allmänna arvsfonden för sådan informationsverksamhet (per år fr. o. m. 1986/87). De extra resurserna utgår under innevarande budgetår, 1989/90, för sista gången.

Folkpartiet anser att förstärkta resurser för detta ändamål även under kommande år bör utgå med minst lika stor och helst större belopp. Finansiering bör ske över statsbudgeten. Enligt vår mening bör upplysningen om tobakens skadeverkningar på snar sikt få ett väsentligt, permanent resurstillskott. Ett minimikrav är att 3 milj. kr. "extra" utgår även under 1989/90.

Folkpartiet anser att både barnomsorg och skola är miljöer där det är särskilt angeläget att uppnå rökfrihet. Dels har barnomsorgs- och skolpersonal ett ansvar som normbildare för barn och ungdom, dels är hälsoriskerna med passiv rökning numera vetenskapligt belagda. Det är också mycket viktigt att skolan tillhandahåller en miljö som motverkar tobaksdebut. Det bör vara självklart att föräldrar som så begär alltid får plats i familjedaghem där det inte röks.

Trots att snuset inte fått något internationellt fäste tog WHO i juni 1987 upp frågan om snus i ett veckolångt möte. Där fastslogs att det inte råder någon tvivel om snusets skadlighet. Det är både hälsofarligt och beroendeframkallande. Därför lyder WHO's rekommendation: "Totalförbjud snuset i alla länder där det inte redan är vanligt förekommande!"

Snusning bland ungdomar m. fl. blir allt vanligare i Sverige. Denna utveckling måste brytas. Folkpartiet anser att det är dags att genomföra samma kampanj mot snuset som under många år pågått mot rökning. Socialstyrelsen bör ges detta uppdrag.

Prisnivån på tobaksvaror har betydelse för konsumtionsutvecklingen och avgörs huvudsakligen av tobaksskattens storlek. Tobaksskatten har under 1980-talet höjts så att cigarettpriset ökat i takt med konsumentprisindex. Så var emellertid inte fallet under 1970-talet.

År 1970 inträffade ett trendbrott i den svenska rökvaneutvecklingen (rökningen började minska bland män och slutade öka bland kvinnor). Detta år kostade ett paket cigaretter i skatteklass II kr. 4:95. I dag skulle detta i fast penningvärde vara kr. 21:60. Cirkapriset för detta paket i tobakshandeln är för närvarande kr. 18:40, och till följd av rabatterbjudanden o. dyl. kan paketet ofta köpas till ett ännu lägre pris. Tobaksskatten bör mot denna bakgrund snarast höjas så att eftersläpningen från 1970-talet kan hämtas in.

För att underlätta fortsatt användning av en aktiv pris- och skattepolitik i konsumtionsdämpande syfte bör man överväga att beräkna särskild index som exkluderar tobaks- (och alkohol-) priserna. EGs statistikkontor har redan nu börjat publicera sådana index där alkohol- och tobakspriser uteslutits.

Varor som är farliga för hälsa eller miljö är normalt underkastade särskild lagstiftning, produktkontroll och säkerhet. Så är dock inte fallet med tobaksvaror. S. k. rökfri tobak (snus och portionstobak) klassificeras visserligen som livsmedel, men livsmedelslagen tillämpas inte på dessa varor. Ett livsmedel med lika höga halter av nitrosaminer som snus skulle inte få försäljas i handeln. Livsmedelsverket har dock inte bedömt det som realistiskt att på denna grund förbjuda försäljningen av snus. För rökverk finns inte ens några bestämmelser om produktkontroll, fränsett att rökens halter av vissa beståndsdelar deklarerar på cigarettpaket. Cancerkommittén föreslog i sitt betänkande skärpt produktkontroll för tobaksvaror. Inom EG planeras t. ex. införande av maximigränser för vissa skadliga ämnen i cigarettrök så att cigaretter som ger mer än 15 mg tjära förbjuds.

Folkpartiet anser att alla slags tobaksvaror bör underkastas produktkontroll. Snus och tuggtobak bör inte klassas som livsmedel. Samhället bör ha möjligheter att ställa krav på produkternas sammansättning och egenskaper, t. ex. i form av maximigränser för skadliga ämnen och beståndsdelar.

Folkpartiet har i en annan motion föreslagit inrättandet av ett folkhälsoinstitut som bl. a. skall ha det övergripande ansvaret för tobaksfrågorna. Genomförandet av en samlad, kraftfull tobakspolitik där samhällets alla sektorer samverkar, skulle underlättas av en samordning och centralisering av ansvaret för tobakspolitiken till en instans som förfogar över en samlad kompetens för medicinsk och beteendevetenskaplig tobaksforskning, hälsouppllysning om tobak m. m.

Med hänvisning till vad som anförts ovan hemställer vi

1. att riksdagen beslutar att målet för insatserna mot tobaksskadorna bör vara en halvering av tobakskonsumtionen till år 2000,

2. att riksdagen avslår regeringens förslag om att dra in det extra bidraget för tobaksinformation och även för nästkommande budgetår beviljar 3 milj. kr. för detta syfte,

3. att riksdagen hos regeringen begär åtgärder för rökfria familjedaghem i enlighet med vad som föreslås i motionen,

4. att riksdagen hos regeringen begär en kampanj mot snusning.
[att riksdagen beslutar höja tobaksskatten i enlighet med vad som anförts i motionen.¹]

5. att riksdagen hos regeringen begär att alla slags tobaksvaror upphör att klassificeras som livsmedel,

6. att riksdagen hos regeringen begär att cancerkommitténs förslag om produktkontroll av tobaksvaror genomförs.

Stockholm den 24 januari 1989

Daniel Tarschys (fp)

Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)

Barbro Westerholm (fp)

Ulla Orring (fp)